

Pedagogiskt material till föreställningen

BORTBYTINGEN

**Regi: Leif Stinnerbom
2020**

Bakgrund till föreställningen

Om författaren

Selma Lagerlöf föddes på Mårbacka i Sunne november 1858 och dog på Mårbacka Herrgård 1940. Hon tilldelades Nobels Litteraturpris 1909 och blev som första kvinna invald i Svenska akademien 1914. Redan i nioårsåldern bestämde hon att hon ville bli författare då hon blev vuxen. Hon utbildade sig till lärare och arbetade som det, tills hon kunde livnära sig på sitt författarskap.

Om handlingen

Bortbytingen är en av Selma Lagerlöfs mest lästa berättelser. Här berättar hon historien om bondparet som får sin enda son bortrövad av trollen och som i utbyte får en trollunge att ta hand om. Bondmorän blir förstas förskräckt till en början, men sedan växer hennes modersinstinkt. Under hennes försorg tas trollungen omhand, trots att maken och resten av bygden vill bli av med ungen.

Om boken

När bortbytingen publicerades 1915, i novellsamlingen Troll och Människor, befann sig Europa mitt i det brinnande första världskriget och Selma var klart påverkad av det inhumana behandlandet av människor som kriget innebar. I denna berättelse ställs rädslan för det okända och främmande mot empati och medmänsklighet. Selma Lagerlöf visar på vikten av att alla behandlas lika och att det alltid gäller att stå upp för de svaga.

Innan teaterbesöket

Förkunskap och bearbetning är viktigt för upplevelsen. Genom för- och efterarbete kan eleverna få en djupare förståelse av föreställningens tema och budskap. Det krävs inte mycket, utan ofta räcker det med en kortare diskussion som inleder och avslutar teaterbesöket. Vi kommer här nedan ge förslag på övningar och uppgifter som kan fördjupa förståelsen av föreställningen *Bortbytingen*.

Spelplatsen

Föreställningen *Bortbytingen* spelas vanligtvis i Västanå Teaters mongoliska nomadtält som kallas för *Yurta*. Pga Coronapandemin kommer vi inte att spela inne i Yurtan under hösten 2020. Vi kommer istället att spela i vår nya vinterbonade spellokal Loftet i Berättarladan. Det finns totalt 230 platser i salongen så med 50 personer i publiken kommer det att kännas luftigt och vi kan hålla ett rekommenderat avstånd till varandra.

Inför varje föreställning håller en av skådespelarna en kort presentation och välkomnar därefter publiken in i salongen. Lokalen är vinterbonad så jackor behövs inte inne utan kan lämnas kvar i bussen eller hängas av i foajén. Vi önskar att ingen lämnar salongen under pågående föreställning om det inte är ett måste. Detta för att inte störa publiken och ensemblen. Därför är det bra att alla har uträttat sina behov innan föreställningen drar igång. Det finns flera toaletter i foajén.

Föreställningens längd är cirka 50 minuter.

Om de medverkande

På scenen kommer ni att få möta tre skådespelare och två musiker. Musiken framförs med bland annat fiol, nyckelharpa och mandola.

Diskutera

Prata om teatern som arbetsplats. Vilka yrkeskategorier finns det och vilka funktioner har dom? Påverkar publiken föreställningen? Hur? Varför? Hur blir man skådespelare, musiker, scenograf eller kostymör? Blir skådespelare och musiker nervösa?

Diskutera

Västanå Teater arbetar mycket med sagor och berättelser. Vad kännetecknar en saga? Kan sagor vara sanna eller är de alltid påhittade? Kan man blanda verklighet och fiction i en saga? Vad hade sagor för betydelse på den tiden då inte tv och internet fanns?

Efter teaterbesöket

Diskutera ur ett personligt perspektiv

Diskutera och ventiler föreställningen med eleverna. Se till att ställa frågor som det inte går att svara "bra" eller "dåligt" på. Försök skapa en diskussion där alla åsikter tas på allvar.

Förslag på frågeställningar:

- Vilket är elevernas starkaste minne?
- Kan eleverna känna igen sig i något?
- Väcktes det några känslor hos eleverna? I så fall vilka känslor - och när?

Betona att man inte kan ha "rätt" eller "fel" på dessa frågor, utan att alla svar är rätt.

Pjäsanalys utifrån diskussionsfrågor

- Varför började mannen och tjänstefolket förakta bondhustrun?
- Varför lämnade han sin hustru?
- Varför fick mannen och hustrun tillbaka sitt barn?
- Vem har den största makten i föreställningen?
- Vem drabbas hårdast av barnbytet?

Pjäsurecension

Låt eleverna göra en pjäsanalys över föreställningen där de beskriver hur de upplevde teaterföreställningen.

Förslag på frågor:

- Vilket är elevernas starkaste minne?
- Kan de känna igen sig i något som hände eller sas?
- Har de lärt sig någonting nytt, eller fått större förståelse för någonting?
- Vad tänkte de om scenografin, kostymerna, musiken, skådespeleriet, ljus och hur uppfattade dom scenrummet?

Vi tar tacksamt emot recensioner om det skrivs några.

(Västanå Teater, att: Marjo Fjällsby, Berättarladan 1, 686 94 Rottneros)

Om bortbytingar

En bortbyting är en trollunge - ett barn till trollen som dessa bytt ut mot ett människobarn. Trollen tar barnet och lämnar bortbytingen i stället. Det finns olika teorier om varför trollen gör på detta sätt.

Att man förr talade om bortbytingar var ett sätt att förstå världen och förklara det annorlunda. Om man fick ett barn som inte var som andra barn så kunde det benämnas som "bortbyting". Att han en bortbyting innebar svårigheter för familjen i bondesamhället (se under nästa rubrik).

Därför ville man få trollmamman att byta tillbaka barnet. En föreställning om hur det skulle gå till var att man kunde få trollmamman att byta tillbaka om trollungen behandlades illa. Metoder som att piska bortbytingen eller skjuta den med en kula som stöpts på en söndag, var några metoder som sades hjälpa.

Låt eleverna skriva på tema troll

- Om du skulle komma till en främmande värld (såsom Trollungen) - vad skulle du önska av kvinnan och mannen då?
- Finns det bortbytingar idag? Finns det i så fall någon bortbyting som du känner till och hur gör du för att hjälpa den?

Om bondesamhällets sammanhållning

Bondesamhället var ett hårt kontrollerat samhälle. Alla invånare berördes av regelverk och om man inte klarade att följa det eller helt enkelt inte ville, så kunde man stötas ut. Människor som avvek, kunde pekats ut och i vissa tider kunde de anses stå i förbund med djävulen. I bondesamhället fanns en sammanhållning, men det fanns också en konformism. Bondbyns familjer var ofta rädda för avvikande människor, eftersom de ansågs föra olycka med sig. Särskilt för spädbarn. En förklaring till detta kan vara den stora barnadödligheten som vid den här tiden låg på 1 av 6 nyfödda.

För att upprätthålla byns moral så pekades avvikande människor ibland ut som farliga. När olyckor då drabbade byn så fanns det ofta en orsak - en person att misstänka. Därför florerade många rykten, förtal och misstankar mot andra i byn, då olyckor inträffade. Och fanns det en bortbyting i närheten, så kunde den misstänkas för byns olyckor.

Genom att kvinnan i föreställningen Bortbytingen skyddar trollungen så skadar hon sig själv eftersom gårdsfolket och mannen vänder henne ryggen. Hon blir övergiven i sitt omhändertagande om trollbarnet, som inte är hennes egna. Kvinnan är en del av gårdens folk, samtidigt som de vänder henne ryggen. Utanförskapet blir påtagligt, då hon går emot gårdens normer och värderingar.

Diskutera bondesamhällets sammanhållning

- Vem är du beredd att hjälpa? Kan du tänka dig att hjälpa en främling? Med vad? Hur?
- Om ni hade varit i samma situation som kvinnan och mannen - hade ni då tagit hand om barnet eller inte? Hade ni hittat en annan lösning?
- Skulle världen fungera lika bra om vi bara hjälper oss själva, eller om vi skulle ta hand om andra som är i behov av hjälp (på bekostnad av något som vi tycker väldigt mycket om)?
- Det finns många positiva aspekter med gruppsammanhållningar. Vilka negativa sidor kan finnas med en sammanhållning i exempelvis: en by, en skolklass, inom en viss social grupp eller liknande.

Övriga förslag

- Låt eleverna måla ur föreställningen och diskutera sedan detta.
- Låt eleverna skriva: vad hände innan eller efter handlingen utspelade sig.
- Berätta en saga tillsammans. Försök hitta på en egen "bortbyting"-saga. Sätt er i en ring. Berätta sedan en mening var. Börja med "det var en gång..." och då alla berättat en mening var så försöker sista eleven i ringen försöka hitta ett slut till sagan.

Kontakt

Frågor och önskemål kan ställas till

Marjo Fjällsby: marjo@vastanateater.se

Frågor gällande det skriftliga pedagogiska materialet kan ställas till

Teaterpedagog Linnea Benneberg: linnea@vastanateater.se